

DOI 10.36074/logos-13.03.2026.044

БЕЗПЕЧНЕ ТА ЗДОРОВЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Барбашова Ірина Анатоліївна¹

1. докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової і спеціальної освіти
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, УКРАЇНА*
ORCID ID: 0000-0002-7410-4115

В умовах сьогодення середовище освітнього закладу не є ізольованим від зовнішніх і внутрішніх факторів, що мають як позитивний вплив, так і містять деструктивні загрози [1]. Для забезпечення ефективного функціонування школи першого ступеня, необхідно, щоб її середовище було безпечним і здоровим.

Вичерпне тлумачення поняття *безпечного освітнього середовища* подано в Законі України «Про освіту». Це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних тощо [4]. Дослідники здебільшого розглядають дефініцію «безпечне освітнє середовище початкової школи» в контексті дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної, екологічної та соціальної безпеки кожного суб'єкта освітнього процесу [2].

Фізична безпека – означає відповідність освітнього процесу санітарним, протипожежним, будівельним нормам і вимогам; безпечність і якість харчових продуктів і послуг з харчування. Відповідно до головної мети діяльності вчителів – збереження життя та здоров'я здобувачів освіти – функціонування початкової школи потрібно організовувати з урахуванням таких аспектів фізичної безпеки: наявність приміщень, інфраструктури та укриттів, перевірка й систематичний контроль за дотриманням вимог будівельних та санітарних

норм і правил, а також систем попередження та захисту від небезпечних ситуацій; обладнання захисних споруд, організація доступу до питної води та їжі, контроль за периметром освітнього закладу; формування в учасників освітнього процесу навичок надання невідкладної медичної допомоги, наявність відповідного устаткування та медикаментів, розроблення планів евакуації поранених учнів тощо.

Психологічна безпека – стан освітнього середовища, у якому відсутні будь-які прояви психологічного насильства, систематичного психологічного тиску та емоційного приниження. До психотравмувальних ситуацій, що можуть виникати в закладі освіти першого ступеня, науковці відносять такі: конфлікти в стосунках учитель – учень, учень – учень, учень – батьки; проблема адаптації в освітньому середовищі, атмосфера конкуренції між однолітками; надмірна вимогливість педагогів тощо. Психологічно безпечному освітньому простору властиве позитивне та довірливе міжособистісне спілкування, атмосфера толерантності, високий рівень залученості учнів до освітньої активності, базова підтримка однолітків і вчителів.

Інформаційна безпека – стан захищеності систем зберігання, опрацювання та передавання інформації за умови забезпечення конфіденційності, доступності та цілісності даних; комплекс заходів, спрямованих на захист персональних даних від оприлюднення, знищення й несанкціонованого передавання. Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище виокремлюють: відсутність належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що сприяє проникненню в освітній простір великого обсягу невірогідної інформації; неконтрольоване користування інформацією сумнівного, агресивного змісту, яка може викликати насильство, булінг, кібербулінг.

Екологічна безпека – система психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність життєво важливих інтересів учасників освітнього процесу від реальних і можливих небезпек, створюваних антропогенними, природними та техногенними чинниками.

Соціальна безпека – стан захищеності вчителів та молодших учнів від загроз порушення життєво важливих інтересів у галузі соціальних прав і свобод: права на життя, на працю та її оплату, на безплатну та доступну освіту, лікування, відпочинок, гарантований соціальний захист з боку держави.

Індикаторами безпечного освітнього середовища початкової школи визнано такі: якість міжособистісних взаємин, що їх визначають позитивні чинники (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність), а також негативні чинники (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність);

섹션 22.

PEDAGOGY AND EDUCATION

захищеність в освітньому середовищі – відсутність насильства в усіх його видах і формах; задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини в допомозі та підтримці, збереженні та підвищенні її самооцінки, пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей; комфортність освітнього середовища – оцінка емоцій, почуттів і переживань, що домінують у взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Згідно з положеннями Закону України «Про освіту» *здорове освітнє середовище* – сукупність умов, заходів і правил у закладі освіти, спрямованих на формування культури здорового способу життя (знань, навичок, здатності та усвідомленої потреби) у всіх учасників освітнього процесу та зміцнення здоров'я здобувачів освіти в безпечному освітньому середовищі шляхом організації оптимального розподілу рухової активності, фізичних та інтелектуальних навантажень і відпочинку, психологічного та психолого-педагогічного супроводу, формування культури особистої гігієни, здорового харчування, безпекового, екологічного мислення та поведінки, культури діалогу та безконфліктної комунікації, проведення профілактичних і просвітницьких заходів тощо [4].

Ключові аспекти розбудови здорового освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти, зокрема в початковій школі, сформульовані в Указі Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. В означеному документі визначено низку *стратегічних цілей* з побудови здорового освітнього середовища:

– забезпечення здоров'язбережувального складника освіти – орієнтування змісту освіти та методик навчання на формування в учнів компетентностей, необхідних для здорового та безпечного життя;

– комплексність розвитку фізичної культури та посилення рухової активності – підвищення рівня фізичної активності учнів шляхом формування та реалізації комплексного підходу до фізичного розвитку, що передбачає навчальні заняття з фізичної культури, загальну рухову активність учнів, широке залучення працівників закладів освіти, батьків і місцевих громад до культури фізичної активності;

– розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок – забезпечення учнів їжею та напоями, які відповідають сучасним принципам здорового харчування, рекомендаціям Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України;

– удосконалення медичного обслуговування учнів і працівників закладів освіти – створення умов для медичного обслуговування дітей молодшого

шкільного віку, проведення щорічних медичних оглядів, моніторингу стану здоров'я, здійснення лікувально-профілактичних заходів;

– ефективний психологічний супровід освітнього процесу – створення в школі умов, які сприяють охороні психічного здоров'я учнів і педагогів, надання їм психологічної та соціально-педагогічної підтримки; безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища – створення в закладі освіти безпечних умов для навчання, виховання та розвитку учнів з урахуванням їх потреб і можливостей, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх дітей, зокрема, з особливими освітніми потребами;

– міжсекторна взаємодія та залучення соціальних інституцій – співпраця закладів охорони здоров'я, органів і установ у сферах молодіжної політики, спорту, соціального захисту, культури, правоохоронних органів у процесі створення та забезпечення функціонування здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища.

Отже, безпечне та здорове освітнє середовище початкової школи – це стан освітнього середовища, у якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному добробуту учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної, екологічної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Лалак, Н., & Фенчак, Л. (2025). Освітнє середовище сучасної початкової школи: нові виміри безпеки. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», 5(51)*, 858–868. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-858-868](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-858-868) [in Ukrainian].
- [2] Лесик, А. С., Попова, О. І., Лесик А. С., Попова О. І., Коваль, К. В. (2024). Організація безпечного освітнього простору в початковій школі в умовах воєнного стану: тенденції та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»), 6(40)*, 245–253. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-245-253](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-245-253)
- [3] *Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі.* (2020). Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> [in Ukrainian].
- [4] *Про освіту.* (2026). Закон України від 01.01.2026 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

